

ISLOM MOLIYASINI O‘ZBEKISTON BANK TIZIMIGA INTEGRATSIYA QILISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Abdushukurov Asadbek Alisher o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Islom moliyasi va an‘anaviy bank tizimlarining o‘zaro integratsiyasi O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Islom moliyasi tizimi, asosan, shariat qonunlariga asoslanadi va moliyaviy operatsiyalarni faqat halal usullar bilan amalga oshirishga yo‘naltirilgan. Bu tizimda risklarni taqsimlash va foyda olish usullari an‘anaviy bank tizimidan farq qiladi. An‘anaviy bank tizimi esa foizga asoslangan kreditlarni taqdim etadi va banklar ko‘pincha yuqori rentabellikni ta‘minlashga intiladi. O‘zbekistonda an‘anaviy banklar tijorat faoliyatining asosiy qismini tashkil etsa-da, islom moliyasi tizimi ham jadal rivojlanmoqda. Islom moliyasi banklari, masalan, "Ipoteka Bank" va "Xalq Bank", yirik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda islom moliyasi prinsiplari asosida ishlaydi.

Islom moliyasi tizimida loyihalarni moliyalashtirishda risklar va foydalar bir-biriga mos taqsimlanadi, chunki bank va mijozlar o‘rtasidagi aloqalar hamkorlikka asoslanadi. Misol uchun, musharaka shartnomasi asosida bank va mijozlar loyihaning daromad va zararini birgalikda taqsimlaydi. Bu yondashuv, risklarni boshqarishda yanada samarali bo‘lishi mumkin, chunki barcha tomonlar loyiha muvaffaqiyatini ta‘minlashga birgalikda mas‘uldirlar. Shunday qilib, islom moliyasi tizimi loyihalarni moliyalashtirishda xavfni taqsimlashni va banklarning iqtisodiy barqarorligini ta‘minlashni osonlashtiradi.

An‘anaviy bank tizimida, kreditlar odatda yuqori foiz stavkalari va aniq shartlar bilan beriladi. Bu tizimda banklarning asosiy maqsadi foyda olish va xavfni minimallashtirishdir. An‘anaviy banklar o‘z mijozlaridan ta‘minot talab qilishi mumkin, bu esa loyihaning muvaffaqiyatini ta‘minlashda qo‘shimcha xavfsizlikni ta‘minlaydi. Biroq, an‘anaviy bank tizimi yuqori foizlar va xavfni baholashda boshqa yondashuvlarni qo‘llaydi. Shu sababli, loyihalarni moliyalashtirishda risklar ko‘proq bo‘lishi mumkin.

O‘zbekistonda iqtisodiyotida tijorat banklarining investitsion kreditlarni taqdim etishdagi roli juda katta. Ushbu kreditlar biznesni rivojlantirishda muhim omil bo‘lib, yangi infratuzilma loyihalari va kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlashda yordam beradi. Shuningdek, banklar investitsiya kreditlari bo‘yicha risklarni boshqarish va ta‘minotlarni taqdim etish orqali o‘zlarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga intilishadi. O‘zbekistonda moliyaviy regulyatorlar, masalan, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va Banklar Assotsiatsiyasi tomonidan ishlab chiqilgan normativ

hujjatlar, banklarning kredit siyosatlarini optimallashtirish va investitsiya kreditlarining samarali tashkil etilishiga yordam beradi.

Shuningdek, moliyaviy texnologiyalarni joriy etish tijorat banklariga investitsiya kreditlarini samarali taqdim etish va risklarni boshqarishda yordam beradi. Masalan, "Ipoteka Bank" va "Xalq Bank" kabi yirik tijorat banklari raqamli platformalarni qo'llab-quvvatlab, kreditlarni tez va samarali taqdim etish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bu texnologiyalar banklar va mijozlar o'rtasidagi aloqalarni soddalashtiradi va moliyaviy xizmatlarning sifatini oshiradi.

Investitsiya kreditlarining samarali tashkil etilishi uchun tijorat banklari o'z ichki jarayonlarini takomillashtirishlari kerak. Banklar, masalan, kreditlarni tasdiqlash va risklarni baholash jarayonlarini soddalashtirish va tezlashtirish orqali bozorga tezroq javob berish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'zbekistondagi "Agrobank" kabi banklar, yangi digital platformalar orqali kreditlarni tez va oson olish imkoniyatlarini yaratdi. Bunday innovatsiyalar banklarning mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi va moliyaviy bozorlarning samarali ishlashini ta'minlaydi.

Islom moliyasi va an'anaviy bank tizimlarida loyiha boshqaruvi jarayoni o'zining xususiyatlariga ega. Islom moliyasi tizimida loyiha moliyalashtirilishi, shariah qonunlari asosida amalga oshiriladi va bu jarayonda risklarni taqsimlash usullari, daromad olish va foiz olishning taqiqlanishi kabi jihatlar muhim rol o'ynaydi. Islom banklar, asosan, mijozlar bilan hamkorlikda loyihalarni moliyalashtiradilar, bu esa barcha tomonlarning manfaatlarini birgalikda ta'minlaydi. Shu bilan birga, an'anaviy bank tizimida foizli kreditlar orqali investitsiya qilishning afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Tizimda yuqori foiz stavkalari va moliyaviy xavflarni boshqarishning an'anaviy usullari orqali loyihalar moliyalashtiriladi, lekin risklar ko'proq bo'lishi mumkin.

Bu ikki tizimdagi farqlar va o'xshashliklar loyiha boshqaruvining samaradorligiga ta'sir qiladi, chunki banklar o'z kredit siyosatini va risklarni boshqarish strategiyalarini o'zlariga xos tarzda amalga oshiradilar. Islom moliyasi tizimi loyihalarni moliyalashtirishda ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka alohida e'tibor beradi, bu esa jamiyat uchun uzoq muddatli foydalar keltiradi. An'anaviy bank tizimi esa, iqtisodiy foyda va tez qaytimni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, yuqori daromad olishni maqsad qiladi. O'zbekistonda, bu ikki tizim o'rtasidagi farqlar va ularning imkoniyatlari iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda va yangi biznes imkoniyatlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Islom moliyasi tizimi va an'anaviy bank tizimlari o'rtasidagi farqlar faqatgina moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda emas, balki loyiha boshqaruvi va risklarni boshqarishda ham aniq ko'rinadi. Islom moliyasi tizimida banklar faqatgina halal (yuridik jihatdan ruxsat etilgan) biznes loyihalarini moliyalashtirishadi. Bu tizimning asosiy printsiplari, pulning o'ziga foyda olish orqali ko'paytirishining taqiqlanishi, bu esa

yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga undaydi. Masalan, musharaka (hamkorlik) va murabaha (sotib olish va sotish) kabi shartnomalar orqali banklar va mijozlar o'rtasida foyda va zararlar adolatli ravishda taqsimlanadi. Ushbu yondashuvlar, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda va risklarni boshqarishda samarali bo'ladi, chunki barcha tomonlar loyihaning muvaffaqiyatini birgalikda ta'minlashga mas'uldirlar.

Bundan farqli o'laroq, an'anaviy bank tizimi foizli kreditlar orqali ish ko'radi va ularning asosiy maqsadi - daromad olishdir. An'anaviy banklar kreditlarni faqat foizli shartlar asosida taqdim etadilar, bu esa ko'pincha yuqori daromad olishga olib keladi. Biroq, foizga asoslangan tizimda risklarni boshqarish yanada murakkab bo'lishi mumkin, chunki kreditlar taqdim etilayotgan loyihalarning iqtisodiy samaradorligi va kelajakdagi qiyinchiliklarni hisobga olish zarur. An'anaviy bank tizimida loyiha boshqaruvi ko'pincha yuqori daromad olishni ko'zlaydi va bu banklar uchun yuqori risklarni olib kelishi mumkin. Biroq, yuqori risklarga qaramay, yuqori rentabellik olish imkoniyati banklarga ko'proq mablag' to'plash imkoniyatini beradi.

O'zbekistonda investitsiya kreditlarini boshqarish jarayonini takomillashtirishda davlatning roli muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tomonidan ishlab chiqilgan normativ hujjatlar, tijorat banklariga xavfni boshqarish va investitsiya kreditlarini taqdim etishda aniq ko'rsatmalar beradi. Yangi iqtisodiy strategiyalar va normativ hujjatlar, xususan, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan siyosatlar, tijorat banklari va investorlar uchun samarali shart-sharoitlarni yaratadi. Shunday qilib, davlatning moliyaviy tizimni tartibga solishdagi roli, tijorat banklariga o'z siyosatini optimallashtirish va yangi moliyaviy mahsulotlarni joriy etishda qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonda O'zbekistonning iqtisodiy strategiyasini amalga oshirish, investitsiya loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan resurslarni yaratishda yordam beradi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda investitsiya kreditlarining samarali boshqarilishi va yangi biznes imkoniyatlarini yaratishda tijorat banklarining roli katta ahamiyatga ega. Banklar o'zlarining moliyaviy va texnologik imkoniyatlarini kengaytirish orqali iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishlari mumkin. Bu jarayonda davlat tomonidan amalga oshirilgan qo'llab-quvvatlovchi siyosatlar va normativ hujjatlar, banklar uchun iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi va investitsiya kreditlarini taqdim etish jarayonini soddalashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2021).** Islomiy moliya tizimi va uning rivojlanish istiqbollari. <https://www.cbu.uz>
2. **O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. (2022).** O'zbekiston iqtisodiyoti va moliyaviy sektorining rivojlanish istiqbollari. <https://www.mf.uz>

3. **Zohir, M. & Hashem, M. (2019).** Islamic Finance in the Modern World: An Analytical Review. *Journal of Financial Services Research*, 45(3), 200-215.
4. **Sari, S. (2020).** Comparative Analysis of Islamic and Conventional Banking Models. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(4), 151-159.
5. **Jumaniyozov, A. (2022).** Islomiy moliya tizimining O‘zbekiston bank tizimiga integratsiyasi: muammolar va yechimlar. *O‘zbekiston Banklar Assotsiatsiyasi jurnal*, 14(1), 56-68.